

Megérinthető-e a szivárvány?

„Teljesen új társadalmak épülnek manapság. Nem láthatod őket, csak a számítógéped képernyőjén. Nem látogathatsz el hozzájuk, csupán a billentyűzeteden keresztül. Úthálózatuk drótokból és fénykábelekből áll, beszédüket egyesek és nullások sorozata továbbítja. Mégis, a kibervilágnak ezek a közösségei ugyanolyan valóságosak, és ugyanúgy vibrálnak, mint azok, amelyeket a földgömbön vagy a térképen lehet találni. Valódi emberek vannak a túloldalon, a monitorok mögött. És felszabadulván a fizikai korlátoktól, ezek az emberek összetartó és hatékony közösségek új típusait fejlesztgetik.”¹

A párhuzamos – materiális és virtuális – valóság lénye az időtlenség dimenziója felé tart. A tér lemeztelenedése után az idő következik: **a tér idővé csonkul**, miközben az ember közelebb jut a lényegiség lényegéhez: önmagunk átéléséhez, amikor a mentális lazítás mentális erőfeszítéssé válik. A modernség pillanatfüggősége önmagába, a tradicionalizmusba torkollik: a pillanat az örökkévalóba. **„Felemelem az ujjam, ez időben történik, s lám az ujjam hegyén ott táncol az örökkévalóság.”²**

a) A létezés paradoxona

Az információs technológiával az emberiség legyőzte a teret és rajta kívül, párhuzamosan is egzisztálni kezd. Az információs technológia a partikularitások dimenzióját az összefüggések globális dimenziójává alakítja. „A hálózatok nem újak, hanem az új technológiáknak köszönhetően a hálózati struktúra bonyolultsága kezelhetővé vált, és ez lehetővé teszi, hogy a különösen összetett, bármilyen két hely között létrejövő cserékben (és hálózatokban) élhessünk, így minden benne lehet a hálózatban úgy, hogy még kezelhető.”³ Ami új, az tehát az, hogy a létezés hálózatisága széleskörben tudatosodik.⁴

¹ Gaffin, A. (1994)

² Suzuki, D. T. – From, E. (1973)

³ Castells, M. (1997)

⁴ V.ö.: Barabási, A.L. (2003)

Felsejlik a kiszakítottság ünneplésének abszurditása – rádöbbenünk, hogy a megkövesedett ego a végtelen összefüggések hálózatából kiszakadva, végessé tette a végtelent. A csöppek szertefutnak az úton — az út nem szalad velük⁵

Az információs társadalom kiteljesedése – a tudás társadalma⁶ – az egyed multidimenziális aktualizációját lehetővé téve, felszínre hozza a létezés paradoxalitását, amely azonban a „Vagy gondolkodás” kelepceből kiszabadult „És-tudatállapotban” – transzcendensen élhető meg. „A statikus séma dinamikus folyamattá válik.”⁷ A szétdarabolt elmeállapot, a kizárólagosság logikája az értelem szülte értelmetlenség szintjére süllyedve ellehetetlenül. A tudomány felfrissülése elkerülhetetlen⁸, hogy megújulván a szubsztanciáról az összefüggésekre összpontosíthasson.⁹

„A bonyolultság felfedezése mindenekelőtt kihívás számunkra. Arra emlékeztet bennünket, hogy tudományunk még csak a kezdeteknél tart... Manapság kezdjük felismerni, hogy mit is jelent a lényegi-belső módon aktív világ fogalma, s kezdjük megérteni, mennyire tudatlanok vagyunk még. Ám a bonyolultság, melyre rábukkantunk, reményt is hordoz: a tudomány újabb azonosságának reményét”¹⁰ — olvassuk *Az új szövetségben* a tudomány metamorfózisának szükségét. A kizárólagosság „Vagy-paradigmáját” elkerülhetetlenül felváltja a paradoxalitás „És-paradigmája”.

b) Az erkölcs paradoxona

Az információs technológia az emberiséget a tudatnak abba a dimenziójába röpíti, amelyben felfogható, hogy az én-fenntartás vágya paradoxálisan a megsemmisítés, a pusztítás vágyát zárja magába. Azonosíthatóvá lesz a magasabb szintű egocentrizmus, az önzés, amely önmaga feltételeként magába foglalja a másokról való gondoskodást — az erkölcs paradoxonáról húzván le a leplet: Saját kapcsolatainkért felelősséget vállalva, önmagunkért

⁵ Vankó Gergely haiku-ja

⁶ Stehr, N. (2001)

⁷ Wilson, E.O. (2003)

⁸ A paradigmaváltás elkerülhetetlen. Jóllehet ma már egyre több kritika éri a kuhni problémafelvetést (Kuhn, T. S. 1984), s annak továbbgondolásával, ma már a tudomány posztnormális fázisáról kezdenek beszélni. „A posztnormál tudomány azt kívánja meg a tudománytól, hogy terjessze ki határait, hogy eltérő értékelési folyamatokat, nézőpontokat és tudástípusokat is magába fogadjon.” Sardar, Z. (2003).

⁹ Ami visszajuttat bennünket a tradicionális bölcelethez. Joseph Needham (1956) írja, hogy „Míg az európai filozófia a szubsztanciában akarta a valóságot meglelni, addig a kínai filozófia az összefüggésekben kereste azt.” Oppenheimer (1954) szerint pedig „újnak vélt elképzeléseink nem egyebek, mint az ősi bölcelesség példái, igazolásai és finomításai”. Kérdés persze, hogy ez szem előtt tartandó-e, amikor D. W. Hamlyn (1998) szavait olvassuk: „Talán ma a skolasztika korát éljük legalább is sok jel mutat erre.... De a filozófia forradalmárja előbb vagy utóbb fel fog tűnni.”

¹⁰ Prigogine, I. – Stengers, I: (1995)

vállalunk felelősséget. Ez a legnemesebb szolgálat, amelyet magunknak adván, másoknak adhatunk.

A gondoskodás paradoxálisan versenyt feltételez. A harc természetes kategória, a konkrétum különbözőségének, a természetes hierarchiának a következménye. Az egyik legősibb írásos emléken, a Védairodalomban /Rigvédában/ a harciasság istene, Indra, Varuna az igazság és békeség istene fölé helyeződik. Itt azonban érdemes felidézni a buddhista szerzetesek alamizna gyűjtő szokását, amely nem csak a létfenntartást szolgálja, hanem emlékeztető a mindenki iránti könyörületességre. Az alázat gyakorlása ez. Mert a győztes sokkal inkább alázatra kényszerül, mint a vesztes.

A közgazdaságtan a verseny glorifikálásával¹¹ megszüntette a harc teremtő erejét, a megtermékenyítést, s megkövesedvén a nulla-összegű játékában, valójában a csökkenő stock-kategóriájává tette. /Amikor mindenki vesztesé lesz./ Ezért képtelen a közgazdaságtan a dinamikus egyensúly fenntartására és a lét harmóniájának újra-teremtésére. A fenntarthatatlanság kényszeríti ki a megtermékenyülést. A közgazdaságtant és általa a gondolkodás megtermékenyülését: a megtermékenyülés logikájával. Az információ technológia az aktualizáció aktualizációjának dimenzióját feltárva a konkrétum és abszolútum harmóniáját sugallja. A létezés innovációja valójában az Individuum Univerzummal való megtermékenyülését jelenti. A különbözőség az Egészhez való tartozás függvényévé válik.¹²

A piac tovafoyyik elméletén. Paradoxális, hogy a „laissez faire, laissez passer” a pozitív összegű játszma-ba való hömpölygést eredményezi. A verseny égisze alatt hajó-zunk be az együttműködés-be. És ez sokkal több, mint a számú-zott erkölcs visszafogadása¹³, pontosabban a levetközött erkölcs újbóli felöltése a közgazdaságtan részéről. Ez a közgazdaságtan transztudományba való szublimálódása: egy új tudatállapot kivetítése.

¹¹ V.ö.: A. O. Hirschman (1982)

¹² A technológia behálózva az emberi léte-zést, az „izoláltság önérdekét” túlhaladottá teszi és a versengő együttműködés dimenziójába — többdimenziós viszonyrendszerbe — juttatja az emberiséget. Az időbeliség itt már nem csupán egymás-utániságot, hanem egymásmelletiséget is feltételez. Időtlenséget. Paradoxalitást. (Lásd a Parrondo–paradoxont. Nature 1999, szeptember 2. és december 23/30, New York Times Science, 2000 január 25.)

¹³ 1903-ban az etikából kiválva önállósodik a közgazdaságtan. Buchholz (1998)

Minden élet a mi életünk, minden velünk /is/ történik. Ez a felismerésnek az a pontja, amelyen az erkölcs, külső parancsként elveszíti létjogosultságát és a belső imperatívusz megéri az emberi viselkedés szabályozására, túlhaladottá téve a dualizmus csapdájába esett altruizmus fogalmát. Comte másokért való élése értelmetlenné válik.

Az individuális az univerzális szükségszerű kivételése. Mások megsemmisítése, önmagunk megsemmisítését jelenti. Fájdalmat okozván másoknak, leginkább önmagunkat sértjük. Egy gyöngyszem visszatükrözi az összes többit.

Az önérdék természetes kategória, hiszen lényegében csupán az „Én” létezik, ami persze a végtelenséget jelenti. Az önvalótól való távolodásban azonban az önérdék, önmaga elleni akcióba lépett. Az „Én” ellenében szolgált. Csakhogy az „Én”-en kívül semmi sem létezik. Az „Én” önmaga ellenpólusa is.

Ashoka i.e. 300 évvel már kőbe véste: mindenkit tisztelnünk kell, egyébként magunkat degradáljuk.

c) Értékrend paradoxona

A globális piacgazdaság versenyét maga a verseny, a harc nyerte meg. A verseny, lényegében az idő szinonímája. A globális információs küzdőtérben mindenki a pillanattal mérkőzik meg. Paradoxálisan azonban csak az marad versenyben, akinek sikerül a pillanattal az időtlenségbe merülni. Mert minden pillanat időtlen. Vajon nem jelenti-e a pillanat örökkévalósága ugyanazt mint az örökkévalóság pillanata. Abszolút értelemben, abszolút igen. Az idő csak mértékegység.

Kiszabadulván az idő és a tér kontingenciájából felfoghatóvá válik a kicsinek és nagyok egylényegűsége. Értéküknek egylényegűsége. Hiszen maga az érték is az illúzió foglya. A szempontokat az idő és a tér koordinátái definiálják, egyedül a szempontnélküliség öleli magába a szempontok összességét. A szempontnélküliség azonban nem jelent értéknélküliséget. A szempontnélküliség az egyedüli módja, hogy felérjünk az Univerzum értékéig.

Az emberi létezés – saját feltételének – önmagának megsemmisítésével egyre kevésbé fenntartható. Az emberi társadalom fenntarthatósága attól függ, hogy elérünk-e egy olyan tudatállapotba, amelyben közömbös lesz számunka, hogy hegyre kapaszkodván teli zsák homokot vagy éppen aranyat cipelünk-e. A fenntarthatóság annak a transzformációnak a

függvénye, amelyben a birtoklás vágya a lemondás örömébe tisztul.¹⁴ Mert „*van érzéki boldogság, s létezik a lemondás boldogsága. Van boldogító ragaszkodás, s létezik a nem-ragaszkodás boldogsága.*”¹⁵

Ha az interpretáció helyett inkább átélni próbáljuk a globalizációt, akkor képesek leszünk felfogni, hogy a ragaszkodás – birtoklás vágyának feloldásával az egész Univerzumot birtokolhatjuk. Értelmetlen önmagunkat, önmagunkon kívül keresni. Önmagunkra lelvén azonban a végtelent uraljuk: a Mindenséget.

A filozófus nem mutatkozik, ezért mindenütt látható. Nem definiál, ezért mindenki számára érthető.”- mondja Lao Ce¹⁶. Az érték(rend) paradoxonát leplezzük le: törekedvén az értékre megsemmisítjük azt. Mert „amit össze akarnak zsugorítani, elkerülhetetlenül kiterjesztik; amit meg akarnak gyengíteni, elkerülhetetlenül megerősödik; amit el akarnak pusztítani, elkerülhetetlenül felvirágoztatják; amit el akarnak lopni, elkerülhetetlenül odaadják. Erről mondják, hogy nehezen érthető.”¹⁷

Az idő zsongásában nehezen értelmezhető Lao Ce: „Ne tégy semmit és semmi sem marad megtétlenül”¹⁸. A „Vagy-inga” lengéséhez szokott gondolkodás, a semmittevésbe lódul át. Lao Ce azonban nem mond mást, mint a vágyakkal mérgezett tudatból való menekülést sugallja, mert nem természetes a vágyak rabsága. A rabság természetellenes.

Az Univerzumban elmerülni képes tudat nem ragad le Maslow szükséglet-hierarchiájának egyetlen fokán sem, hiszen az csak azt jelenti, hogy egyre magasabbról lesz csodálható a világ, a világ, amely ilyképpen fényévnnyire van a csodás világtól. A folyton jelen a csodálatosság: a folyamatosságként létező valóság. A jelenségek, a lét konkretizációjának folyamatai és nem szilárd állandóságok, események sorozata és nem dolgok halmaza – ezért

¹⁴ Azzal például, hogy a multinacionális vállalatok alapítványokat hoznak létre, amelyekből pénzelik saját termékeik megvételét — úgy indukálnak keresletet, hogy önmaguk veszik meg saját terméküket egy harmadik személy bevonásával, aki majd a fogyasztó lesz — egyértelművé válik, hogy az önérdek erősödése, a birtoklás vágya, a másokról való gondoskodást, azaz a „lemondást” erősíti. S noha a jelenség több szempontból is elemezhető és magyarázható, nem maradhat figyelmen kívül a kereslet és kínálat összecsúsítása, ami azonban az immateriális dimenzióban már szükségszerűség, hiszen az információ – e dimenzió fő termelési tényezője - azzal, hogy használattal nem kopik, hanem éppen így növekszik, a cserét kiemeli a klasszikus piac koordinátáiból. Az immateriális dimenzió cseréje már nem értelmezhető a klasszikus piacfogalmakkal. A versengő együttműködés több mint verseny + együttműködés.

A klasszikus piacgazdaság elméletével nem magyarázható meg a viselkedés az immateriális dimenzióban. A klasszikus közgazdaságtan szűkösséget feltételez (végeességet), az immateriális dimenzió azonban a végtelen dimenziója.

¹⁵ Páli-Kánon

¹⁶ LaoCe (1993)

¹⁷ LaoCe (1993)

¹⁸ u.o.

felesleges ragaszkodnunk hozzájuk. A racionalizmusban tobzódó lény képtelen felfogni önmaga végtelenségét.

Pedig már Szókratész¹⁹ is észrevette, hogy „mennyi minden van, amire semmi szükségünk.” És egyre több dolog van, szó és egyre több igazság létezik. Egyre több az üresség.

d) Az igazság paradoxona

Az információs technológia háttérbe szorítva, elnyomva az anyag elsődlegességét és jelentőségét, az embert attól az illúziótól szabadítja meg, hogy elkülönült egzisztenciaként létezhet, kikényszerítve így a felismerést, hogy ami kizárja egymást, az feltételezi is egymást.

Paradoxiális, hogy éppen az az információs technológia, amely a duális, bináris „Vagy-logika” csúcsteljesítménye, ébreszt rá bennünket eme logika beszűkültségére, akkor amikor kitágítja az emberi megismerés dimenzióját az „És-tudatállapot” előtt. Nem más ez, mint annak a megismerés-rendszernek a megrekedtségből való menekvés-kísérlete, amely az igazságot saját koncepciójába szűkítette.²⁰ **A tudomány képtelen a világ paradoxalitását abszorbeálni, ám többé nem is rejtheti véka alá azt.** Az emberi megismerésnek rá kell hangolódnia az összefüggések valóságára, hiszen már arra is egyre képtelenebb, hogy a kiszakított egzisztencia valótlanásával foglalkozzon.

„A megfigyelt rendszertől megköveteljük, hogy izolált legyen, azért, hogy meg tudjuk határozni, de ugyanakkor azt is elvárjuk tőle, hogy részt vegyen a kölcsönhatásban, azért, hogy megfigyelhessük.”²¹ A tudás mindaddig káprázat, amíg a megfigyelés alanya kívülmarad a megfigyelés tárgyán. Amikor az objektum szubjektívizálódik, akkor juthatunk el a felismerésig, hogy az anyag elkülönült részecskéi csupán elvonatkoztatásunk termékei. A valóság kényszerít most arra, hogy tekintetünket fordítsuk vissza a Nap felé, mert túl sokáig gyönyörködtünk a szivárványban.

A fenntarthatóság az És-tudatállapot függvényébe kerül, hiszen attól függően, hogy felismerjük-e saját elkülönült egzisztenciánk viszonylagosságát, azt, hogy a különbözőség valójában a kozmikus gyökér, az Abszolútum megjelenési formája, juthatunk egy új egyensúlyi állapotba. Az intelligens természet egyensúlyába.

¹⁹ Diogenes: Laertios, II, 25

²⁰ “A világnak vannak olyan attribútumai, amelyek igazságát vagy hamisságát nem lehet olyan próbával eldönteni, ami véges számú lépés végrehajtásából áll.” Barrow, J.D. (1998)

²¹ Stapp, H. P. (1971)

Minden kor válasza és megoldása részleges, — saját részlegességének vállalásával, önmagát megkérdőjelezvén, teremti meg egy-egy elmélet újradefiniálásának feltételét. Csak világító igazság van – mondja Rorty²².

A posztmodern gondolkodás azonban a „Vagy-hintáján” ringatózva továbbra is, elvonatkoztatja az időtlenség egymásmelletiségét. Ha az egészet önmagunkon kívül keressük, eltávolodunk attól — Önmagunktól. A megismerés a szubjektum objektivizálódásának folyamatává lesz.

A technikai civilizáció extrovertáltságának következtében, személyes követelményként fogalmaztuk meg a kívültre, a felszínnek való megfelelés elengedhetetlenségét — megfelelni a sikeresség ál-kritériumának —, ezért ma egy olyan világban élünk, amely Polykleitosz kigúnyolt szobrára emlékeztet.²³ Arra, amelyet nem saját elképzelése alapján készített, hanem a járókelők tanácsai, megjegyzései — a tömeg diktátuma alapján. Kiállítván a két szobrot, az elsőt elragadtatással fogadták, a másikat pedig kigúnyolták. Polykleitosz ekkor azt mondta: „pedig ezt ti csináltátok.”

A szobor, amelyet nem belső megérezése alapján formázott, hanem másokra hallgatván, azokra, akik felületesen vették ki részüket a szobrászkodásból, csupán a tények alapján – hogy a szobornak hiányzik a keze, a lába – utasították a szobrászt, a szoborral való azonosulás, a szoborba való beleveszettségük nélkül tették ezt. Ezért nem csoda, hogy a szobor nélkülözte az összhangot, a harmóniát. Az alkotás a felismerés síkján maradt, nem jutott el az önazonosság élményéig: amikor szobor és szobrász eggyé válnak.

Kívül maradtunk a világon, melyet magunknak teremtettünk.

Ez a világ — a mi alkotásunk. Csúfos, mert nem tükrözi vissza az Univerzumot, csupán a tényeket, s nem azok egészét is. *«Ha életben akarunk maradni az általunk átformált világban, akkor meg kell tanulnunk újszerűen gondolkodni.»*²⁴

Csak az Abszolútum konkretizálódása tartható fenn²⁵. A paradoxalitás. Az információs technológia az Egységélmény szédületébe sodorva, az Egészsbe való merülés élményét

²² Rorty, R. (1997)

²³ Alianos tarka történeteiben /XIV, 8./ olvashatunk Polykleitosz két szobráról. Egyiket saját elképzelése alapján készítette, másikat pedig a járókelők tanácsainak alapján. Kiállítván a két szobrot, az elsőt elragadtatással fogadták, a másikat pedig kigúnyolták. Polykleitosz ekkor mondta: „pedig ezt ti csináltátok.”

²⁴ Korunk száz tudósa által 2001. decemberében megfogalmazott nyilatkozatból. In: László, E. (2002)

kínálva, megszabadítja az emberi megismerést az egysíkúságtól, s a racionalizmus kizárólagosságából emeli ki azt. Az elavult „Vagy-dimenzió”-ból való kitörés az emberiség egyedüli reális optimista jövőképe. Mert nem az igazság teszi nagyvá az embert, hanem az ember az igazságot. /Konfuciusz./ Az igazság paradoxona, hogy maga is paradoxális.

Kínában a *K`ung-tsung* néven ismert *Üresség* vagy *Középut* tana vezette be és fejlesztette ki a kettős igazság teóriáját:

1/ *Igazság általános értelemben*

2/ *Igazság magasabb értelemben*

E kettős igazságot három különböző szintre helyezte. Ennek a beosztásnak a formulája az, hogy ami az alacsonyabb szinten igazság magasabb értelemben véve, az a magasabb szinten csak általános értelemben vett igazság. Vagyis azt, amit állítunk az egyik szinten, mindjárt tagadnunk kell a másikon.

Az iskola egyik tanítója, *Chi-tsang* szerint a kettős igazság a következő három szintet foglalja magában:

„– A kettős igazság első szintjén azt mondani, hogy minden dolog Yu – azaz létező- , *alap-értelmű igazság*. Azt mondani pedig, hogy minden dolog Wu - nemlétező -, *igazság magasabb értelemben véve*.

– A kettős igazság második szintjén azt mondani, hogy minden dolog Yu, s azt mondani, hogy minden dolog Wu, *egyformán alap-értelmű igazság*. Azt mondani pedig, hogy a dolgok se nem Yuk, se nem Wuk, *igazság magasabb értelemben véve*.

– A kettős igazság harmadik szintjén azt mondani, hogy a dolgok se nem Yuk, se nem Wuk, *alap-értelmű igazság*. Azt mondani pedig, hogy a dolgok se nem Yuk, se nem Wuk, se nem nem-Yuk, se nem nem-Wuk, *igazság magasabb értelemben véve*.”²⁶

Eljutottunk a tudáson túli tudásig — a ráción túli tudásig.

e) A szabadság paradoxona

²⁵ „A lét mint a filozófia alaptémája nem egy létező neme, s mégis minden létezőre vonatkozik» - írja Heidegger, M. (2001)

²⁶ Vankó G. (kézirat)

A bizonyosság tényleg nem több az illúziónál? Bele kell-e hát törődnünk a posztmodern filozófiába, hogy az Igazság, mint a gondolkodás és a társadalmi haladás célja a Szabadsággal helyettesíthető csupán?²⁷

De beszélhetünk-e szabadságról, ha hazug a tudatunk?

Ha abból a feltevésből indulunk ki, hogy éppen gondolkodásunk révén különítjük el magunkat az Egéztől — tudván magunkról —, akkor a magasabb rendű igazság a rációval meghaladott racionalizmus igazsága, a szabadság kötődöttségben való kiteljesülésének ismerete. Az összefüggések - interdependenciák kigombolyíthatatlan hálójától való függőség a függetlenség egyedüli megvalósulása.

A pillanat a kiszakított egzisztenciát bekebelezvén, az időtlenségbe meríti azt, transzparensé téve ugyanakkor a szabadság paradoxonát: az egyén hatalma valójában az elmét kínzó zsarnokság — felszabadító rabság.

Az időbeliséget az időtlenség elé helyező tudat eltévelyedett. Elvágván az Abszolútumhoz kötő köldökzsinórt, behatárolódik a végtelen: az egyén, mint önállóan funkcionáló egzisztencia éppen annyira valós, mint a végtelen végelessége. Csakhogy a kettő hamisságát/igazságát – egylényegűségét, különböző szinteket azonosítjuk, s ezért találja magát az emberiség most a lebegés csapdájában. Bezártságban. Amelyben a posztmodern gondolat csak gyorsabban pörget bennünket. Lyotard követelése, hogy: „hirdessünk háborút az Egésszel szemben, tegyünk tanúbizonyságot a nem ábrázolható mellett, elevenítsük fel a különbözőségeket, mentsük meg a név becsületét,”²⁸ antitotalista. Csakhogy a kiszakított individuum, elveszítvén kapcsolatát kozmikus gyökérével, az Egésszel, ön-identitásától is megfosztódik: az őt meghatározó természetes behálózottságból átláthatatlan mesterséges szövödmény sűrűjében találja magát, amelynek kötőszöveve megfojtja őt. Az anyag, a független egzisztencia felszínes diadala ez. A szubsztancia látszólagos szabadsága. A szabadságban feloldott szabadság.

²⁷ Rorty, R. (1994).

²⁸ Lyotard, J.F. (1987)

A szabadság paradoxona az emberi elme számára akkor válik felismerhetővé, amikor a jog és a felelősség²⁹ egylényegűségét felismeri. Azt, hogy a jog a legmagasabb fokú felelősség, azaz azt, hogy a felelősség olyan tudatállapotot feltételez, amely a szabadságot a behálózott függőségben identifikálja. Nincs hálón kívüli Létezés, a *beilleszkedés* szabadsága a Konkrétum, illetve az *önazonosulás* szabadsága az Abszolútum szintjén, az egyedüli megvalósítható szabadság. Mert a létezésben nincs abszolút szabadság, csak a szabadság konkretizálódik: amikor a létezés beágyazódik az Abszolútum hálózatszerű konkrétságába.

Az átélhető szabadság feltétele: a szükségszerű és véletlen egylényegűségének ismerete. Elvetvén a véletlenszerűséget, s mindent a meghatározottság szintjére egyszerűsítve, a mesterségesen létrehozott valóságban, a szabadság szükségszerűsége teszi a szükségszerű meghaladását. A reprezentatív paradigma³⁰ túlhaladásának igénye ez. Mert a tükör-pradigma a Létezés konkretizációját — folyamatosságát képtelen visszatükrözni. Képtelen megragadni a jelent a maga mivoltában, a végtelenbe nyúló oksági viszonyok pillanatnyi végképződményeként.

Bizonytalanságba dobva az emberiséget³¹, a piacgazdaság most annak megértésére kötelez, hogy eme bizonytalanság nem szűnik azzal, ha mellőzzük őt. A bizonytalanság éppen akkor hatalmasodott el, amikor kivédésére törekedvén, egyre alacsonyabbra raktuk a célt.

Ma a megalázó és lealacsonyító kicsinységgel kell szembenéznünk. Ami persze nem jelenti azt, hogy Machiavelli³² nélkül is belevesztünk volna ezen mélységekbe, melyekből azonban valljuk meg, fürkészhető a végeláthatatlan magasság: Felismerhető a látszólagos magasság valós mélysége, létezésünk relativizmusa: amikor megértjük a komplexitás egyszerűségét, s az egyszerűség bonyolultságát.

A véletlen és szükségszerű egylényegűségét.

²⁹ Lásd Isaiah Berlin (1969) pozitív és negatív szabadság-felfogását., amelyeket A Sen “freedom to” és “freedom from”-ba fejlesztett tovább (1988), valamint John Rawls igazságosságelméletét (1971), illetve A. Sen erre vonatkozó kritikáját (1980, 1990, 1992).

³⁰ Ken Wilber kifejezése (1996). Wilber szerint a régi, a felvilágosodás (kartezianus, newtoni, mechanikus) paradigma tükör- vagy visszatükröző paradigma, hiszen reprezentálja az adottnak vélt valóságot, s annak minél hitelesebb ábrázolására törekszik (csupán).

³¹ „A kapitalizmus távolról sem képvisel valamiféle «örök emberit», hanem vulkánkitörésként éri az élet hagyományos rendjét.” Heilbroner, R-Thurrow, L. (1996). A piac szétfeszítette a társadalom hagyomány és parancs alkotta szilárd szerkezetét, s egyrészt nyugtalanságba és bizonytalanságba döntötte az emberi egzisztenciát, másrészt lehetőséget és szabadságot hozott az egyénnek. C. Offe metaforájával a piac egyszerre pára és jég.

³² Machiavelli, N. (2002) – Az irodalomban Machiavelli-t említik a modern politikai filozófia atyjának. Lásd: Leo Straus (1958)

A véletlen a legmélyebb értelemben potenciális lehetőség formájában „egzisztál”, mielőtt megvalósulna. A szükségszerű a lehetőség kibontakozása, megjelenési formája, a véletlen pedig még be nem következett szükségszerűség. A véletlen térben és időben távoli viszonyként értelmezendő, a szükségszerű pedig közeliként.

Megismervén a közeli viszonyokat, tágítjuk őket: felismervén a véletlent az ok okozat feletti hatalmában. Mikor véletlenszerűen asszociálunk valamire.

A képzelőerő gazdasága pedig ezt értékeli a leginkább.

7) Az információs társadalom – a kör bezárul

A nem természetes, hanem mesterséges paraméterek³³ mentén történő szelekció, az érdekek dimenziójának szabadságát nyitja meg, s ez a szabadság antidimenziója. A megmaradás feltétele a behálózott létezésben, a háló életképességének növelése, ami az egyének életképességétől és a természetes szelekciótól függ — amely azonban a háló jobb fizikumát szolgálja, de nem optimalizáló folyamat.

Az Abszolútum az egylényegűség dimenziója, — az Univerzumban egyforma fontossággal bír erős és gyenge, jó és rossz. Az emberi gyarlóság sem más, mint annak a mesterséges értékrendnek a szüleménye, amelyben önmagunkat nem önmagunkkal mérhetjük. A rossz eluralkodása a kettős realitás emberén, az egyén kiegyensúlyozatlan esély mentén történő önmegevalósításának lecsapódása. „A rombolás a kiéletlen élet következménye.”³⁴

A természet fogaskerekének kiugrása, az esélyek elmozdulása hozta az emberi lélek mélyéből felszínre, s hagyta eluralkodni a rosszat.

A piaczgazdaság a tudás gazdaságába érve útkereszteződésben találta: a fukuyamai Poszthumán jövődők³⁵ illetve az elmozdult fogaskerek visszakattanásának dilemmája. A jövőképeket felvázolva, talán mégsem fogjuk meghazudtolni Szophoklész: Az ember tanácstalanul sohasem áll holnapja előtt...

³³ Lásd: PETER-elv Laurence J. Peter-Raymond Hull –a In: R. J. Stillman (ed): Közigazgatás, Osiris, Bp. 1994.

³⁴ From, E. (1989)

³⁵ Francis Fukuyama miután szembesült azzal, hogy a történelemnek nincs vége /lásd *A történelem vége és az utolsó ember* c. könyvét 1994/, a legújabb könyvében *Poszthumán jövődők* 2003/ nem riad vissza a pesszimista jövő gondolatától sem. A biotechnika korlátozhatja a természetes szelekció szabadságát.

Mannheim azt állítja³⁶, hogy az utópia megvalósítható. A pozitív jövőkép³⁷ utópiája körvonalazza az önérdek magasabb dimenzióba emelkedését: a függőségbe megmártózott önérdeket.

Az önkibontakozás jogának és kötelességének egylényegűsége vezet el a természetes szelekció egyensúlyához. Amikor Önmagunkat megvalósítván épülhetünk be a hálóba, aminek eredményeként egylényegűvé lesz az egyén és a társadalom fejlődése. Az emberi lény boldogsága az a természetes kötőszövet, amely befogadván az egyént a hálóba, tökéletesíti azt. A megtermékenyítő boldogság. A valós fejlődés – a valóság fejlődésének dimenziója.

Mert a tudás növekedése nem mennyiségi kategória³⁸. Amartya Sen³⁹ már megmutatta, hogy az életminőség nincs közvetlen és kizárólagos összefüggésben a teljesítménnyel, nagyban függ azoktól a lehetőségektől is, amelyek közül az egyén választhat, attól, hogy vajon megtalálja-e azt a tevékenységet, amellyel kiteljesítheti emberi mivoltát.

A mesterséges – a priori szelekció mentén egzisztáló háló gátolja az egyén kibontakozását, s a háló életképességét akadályozza. Erre mondjuk ma, hogy fenntarthatatlan gazdaság. A fenntarthatósága pedig attól függ, hogy át tudja-e magát menteni – tudástársadalomként egy magasabb tudatállapot dimenziójába: amikor maga az erkölcs is fölöslegessé válik.

Mert minden hazug, ami korlátokat emel. Az az erényesség, amely a büntetéstől való félelemből fakad, igazából nem erényesség. Az erkölcs az átélés és nem az intellektus kategóriája. Érezni a határt, s közben tudni, hogy nem is létezik. — Magunktól megvédvé másokat, megvédeni önmagunkat.

A közgazdaságtan, miután függetlenítette magát az erkölctantól s önállósult, most az erkölcs feleslegességének, a tiltások és parancs-diktátumok értelmetlenségének kidomborításával, az ön-identifikáció óhaját ébreszti bennünk — a dolgok azonosság-felismerésének síkján, a rombolás és ön-rombolás egylényegűségének ismeretében: az emberi lény ön-tudatára ébred — tudatosul elméjében, hogy saját egzisztenciája feltételezi a többiek egzisztenciáját: a tudatos lény önmagába merül. A Mitsein kollektív megélése: létezésünk a

³⁶ Mannheim, K. (1996.)

³⁷ Jóllehet érdemes szem előtt tartani James Lovelock (1995) szavait, hogy az emberiség /fajtánk/ csak saját civilizációját pusztíthatja el, a Föld sokkal nagyobb katasztrófákat is túlélte már.

³⁸ A GDP és a hozzá hasonló mennyiségi mutatók bírálatáról egyre többet olvashatunk:

Henderson, H. (1996), Mishan, E. J. (1993), [Cobb, C. - Halstead, T. - Rowe, J. \(1997\)](#)

³⁹ Sen a jóllét eredményeiről (well-being achievement) a jóllétre való szabadságra (well-being freedom) helyezi a hangsúlyt. Idézett művek

többiek létezésének függvénye. De ténylegesen egyik vagyunk-e az egésszel? Nem, elkülönült egzisztenciaként létezőnk. Individuumként vagyunk részei az Egésznek. — Egymáshoz-kötöttségünkben Lebegünk a téridőben.

Az egyet átélve konkrétumnak maradni: az egylényegűség tudatában megőrizni különbözőségünket⁴⁰ – fogalmazódik meg a fenntarthatóság képlete.

g) Az És-civilizációja

A piac túlnőtte önmagát, s új dimenzióba röpítve bennünket, a versengő együttműködés dimenziójába, a megtermékenyítő tagadás tudatállapotára szomjazik.

A győzelemre áhító legyőzöttetett. *Ha meg akarod nyerni a küzdelmet, kerüld el azt.*

A filozófia medrében, a közgazdaságtan skizofrén állapotba juttatta az embeiséget, hiszen nem ébresztette rá, a kettősség, a különbözőség viszonylagosságára. Nem különböztetvén meg a piac-törvényét az Univerzumétól, az abszolút racionalizmust a relatívtól, az emberi tudat kelepcében kapálózik. Hiszen ma képtelenség a piacgazdaság törvényeit megkerülni, csakhogy a piac logikáját követve az önmegsemmisítésbe masírozunk.

A társadalomtudományok gondolati síkja egyre inkább a létezés tanulmányozására szűkül, ennek következtében pedig az ésszerűtlent ésszerűvé tituláltuk. Mindent látunk a tükörben, csak magát a tükröt nem. Attól azonban még tükörkép, amit látunk.

A dualitás lényege a teremtés, és nem a megsemmisítés. Mert az állandóság az, ami örök, a változás állandósága. A dinamikus egyensúly.

A közgazdaságtan megújulásra kényszerül.⁴¹ Az intelligens természet – az ember értékrendje és annak értelmezése forradalmasítja a diszciplinaritást. Az intelligens természet – az ember transzdiszciplináris és transzracionális kategória.

⁴⁰ I. S. Huntington írja A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása című könyvében (2001), hogy az emberi társadalom azért univerzális, mert emberi.

⁴¹ Fritjof Capra (1990) írja, hogy “többre tartottuk az önérvényesítést a beilleszkedésnél, az elemzést a szintézisnél, a racionális tudást az intuitív bölcsességnél, a tudományt a vallásnál, a versenyt az együttműködésnél, a gyarapodást a megőrzésnél. Ugyanakkor tanúi lehetünk egy óriási evolúciós mozgalom kezdetének, amely tükrözni látszik az ősi kínai mondást, miszerint a jang miután elérte csúcspontját, visszavonul, hogy előtérbe kerülhessen a jin.”

Ostobaság a természetet szembeállítani a technika civilizációjával. Hiszen összefolyván, tágítják egymást. A szembeállításukkal az ember, aki alanya és tárgya eme összeolvadásnak, beleveszik a szétválasztásukba: a Semmibe.⁴²

A látszólagos végeesség megtapasztalásának szédületében képtelenné válunk a létezés végtelen hullámszámba merülni. Fenntarthatatlan diszharmónia: a természet képtelen a Vagy civilizáció metronomjának ritmusát követni, az emberiség pedig a természettel veszíti a lépést. S mikor megpróbáljuk magunkkal rántani, akkor döbbenünk rá, hogy mi vagyunk a természet.

Az „És-tudat” a globális együttműködést az ürbe röpíti⁴³. Az Univerzum/Multiverzum válik az együttműködő versengés pályájává. Mert a borbélyt másik borbély borotválhatja pl⁴⁴.

A technikai civilizáció – a piacgazdaság magasröptű mélyterméke – lényegében igazolja: a képtelen, a felfoghatatlan a tökéletes, s a felfogható a tökéletlen.

h) És-paradigma

Nem létezhetünk a világon kívül, a teremtett környezet azonban éppen attól válik mestességé – mesterkélte, hogy idegenkedünk attól az élvezettől, amelyet a benne való megmártózás fakasztana. Ez a természetellenes, ez a mesterkélte. Az elszakadottság.

A természet és a technika egylényegűsége akkor fogható fel, amikor az intelligens természet – az ember megéli a négydimenziós létezés realitását, annak:

- univerzális
- teremtő
- megnyilvánuló lényegét.⁴⁵

A dolgok egylényegűségének tudása – a relativitás átélése a tudással felülmúlt tudás: a felismerés, hogy noha egyek vagyunk az Eggyel, annak részei is vagyunk. Tudásunk ezért – a bizonyítható konkrétum csak részleges lehet: *Az Abszolútum teljessége az individuum kimutathatatlan része.* Az igazi tudás nem-tudásra hasonlít – mondja egy kínai közmondás. A

⁴² V.ö.: Jameson, F.(1991)

⁴³ Lyotard szerint a jövő társadalomontológiájának fontos mozzanata kell, hogy legyen az összemélt Tudat felkészítése egy kozmikus egzodusz – a Föld elhagyásának – lehetőségére. (1988)

⁴⁴ Bertrand Russell “Borbély-Paradoxon”-a: A borbély azokat az embereket borotválja, akik nem maguk borotválkoznak. Akkor ki borotválja a borbélyt? Az elme mesterséges bezártságának csapdája a gondolat kiszabadításával tüstént átlátható lesz.

⁴⁵ Vankó, G. kézirat

valódi tudás élménytartalma: Lenyűgözni, megigézni – élménybemártózni. A fantáziára előbb hatni, mint a rációra, mert mint Einstein mondja „a képzelőerő fontosabb, mint a tudás”

A párhuzamos létezési szférák megtapasztalásának élménye teszi túlhaladottá az időhöz és térhez kötődő gondolkodás kizárólagosság-paradigmáját. Amikor a technológia által létrehozott új – „mesterséges dimenziók” létezésünk természetes terévé válnak, amikor rádöbbenünk a csoda és a világ/realitás egylényegűségére, akkor válik az „ÉS-paradigma” szükségserűvé. Hogy élvezhessük a csodálatos realitást — a realitás csodáját.

Egyedül a szárnyalásnak van értelme, s ettől fosztottuk meg magát az emberiség, azzal, hogy a tudomány kisajátította a tudást. A Művészi Univerzumban jelentősek és jelentéktelenek vagyunk egyszerre. — Csupán a végtelen szárnyalás perspektívájában tehetjük magunkat Óriássá. **Amikor a Nap felé repülve, megérintjük a szivárványt.** Kár lenne kevesebbel is beérni.

IRODALOM

- BARABÁSI, A. L.: *Behálózva*. Magyar Könyvklub, Budapest 2003.
- BARROW, J.D.: *A művészi világegyetem*. Vince Kiadó, Budapest 1998.
- BERLIN, I.: *Four Essays on Liberty*. Clarendon Press, Oxford, 1969.
- BUCHHOLZ, T.G.: *Új ötletek halott közgazdászoktól*. Európa, Budapest 1998.
- COBB, C. - HALSTEAD, T. - ROWE, J.: *Ha a GDP felmegy, miért megy Amerika lefelé?* Kovász, 1997/tél
- CASTELLS, M.: Interjú (Upside 1997. május 20.) http://www.netfront.to/full_transcript.html.
- CAPRA, F.: *Tao of Physics*. Flamingo, 1990.
- FROM, E.: *Bekstvo od slobode*. Nolit, 1989.
- FUKUYAMA, F.: *A történelem vége és az utolsó ember*. Európa, 1994.
- FUKUYAMA, F.: *Poszthumán jövődönk*. Európa, Budapest 2003.
- GAFFIN, A.: *Nagy Internetkalauz mindenkinek: 2.31 verzió*, NIIF Információs füzetek, Budapest, 1994.
- HAMLIN, D.W.: *A nyugati filozófia története*. Holnap Kiadó, 1998.
- HEIDEGGER, M.: *Lét és idő*. Osiris, Budapest, 2001.
- HEILBRONER, R.-THUROW, L.: *Közgazdaságról közérthetően*. Windsor Kiadó, Budapest, 1996.
- HENDERSON, H.: *What is Next in the Great Debate About Measuring Wealth and Progress?* Challenge, 1996/November-December,
- HIRSCHMANN, A. O.: *Rival Interpretations of Market Society*. Journal of Economic literature 20:1463-1484, 1982.
- HUNTINGTON, S.P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa, Budapest, 2001.
- JAMESON, F.: *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Duke University Press, Durham 1991.
- KUHN, T. S.: *A tudományos forradalmak szerkezete*. Gondolat, 1984.
- LAO-CE: *Életbölcsesek: Tao-Te King*. Farkas Lőrinc Imre Kiadó, 1993.
- LÁSZLÓ, E.: *Meg tudod változtatni világot./The Way to Grow/* Magyar Könyvklub.2002
- LOVELOCK, J.: *New Look at Life on Earth*. Random Haus, New York 1995.
- LYOTARD, J. F.: *Postmoderne für Kinder: Briefe aus dem Jahren 1982-1985*. Wien, 1987.
- LYOTARD, J.F.: Interview. *Le Monde*, 15. april 1988.
- MACHIARELLI, N.: *A fejedelelem*. Kossuth, 2002
- MANNHEIM, K.: *Ideológia és utópia*. Atlantisz, 1996.
- MISHAN, E. J.: *The Cost of Economic Growth*; Wiedenfeld and Nicolson, London, 1993
- NEEDHAM, J.: *Science and Civilisation in China*. Cambridge University, London 1956
- OPPENHEIMER, J.R. : *Science and the Common Understanding*. Oxford University Press, London, 1954.
- PETER, L.J. –HULL, R: Péter-elv. In: R. J. Stillman (ed): *Közigazgatás*, Osiris, Bp. 1994.
- PRIGONINE, I. – STENGERS, I: *Az új szövetség. A tudomány metamorfózisa*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1995.
- RAWLS, J.. *A Theory of Justice*. Belknap Press, Cambridge, MA 1971.
- RORTY, R.: *Esetlegesség, irónia, szolidaritás*. Jelenkor, Pécs. 1994.
- RORTY, R.: *Heideggeről és másokról*. Jelenkor, Pécs. 1997.
- SARDAR, Z.: *Thomas Kuhn és a tudomány-háborúk*. Alexandra, 2003.

SEN, A.: Equality of What, in: McMurrin, S.(ed): *Tanner Lectures on Human Values*. Cambridge University Press, 1980.

SEN, A. *Freedom of Choice: Concept and Content*, European Economic Review, 1988/32.

SEN, A.: *Justice: Means versus Freedoms*. Philosophy and Public Affairs 1990/19

SEN, A.: *Inequality Reexamined*. Harvard University Press Cambridge 1992.

STAPP, H. P.: *S-Matrix Interpretation of Quantum Theory*. *Physical Review*, vol. D3, March 15, 1971.

STRAUSS, L.: *Thoughts on Machiavelli*. Glencoe, III.: Free Press 1958.

STEHR, N.: *Knowledge Societies*, INCO 2001/1 (www.inco.hu)

SUZUKI, D. T. – FROM, E.: *Zen Budhizam i psihoanaliza*. Nolit Beograd, 1973.

VANKÓ, G.: *A Karma misztériuma* - kézirat

WILBER, K.: *A Brief History of Everything*. Shambhala, Boston, 1996.

WILSON, E.O.: *Minden egybecseng*. Typotex, Budapest 2003.